

Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning 2015

Innerstaden 1:14 – Stortorget, fornlämning 20

OFFENTLIG TOALETT

Malmö stad, Malmö kommun
Skåne län

SKÅNE
ARKEOLOGI

Skånearkeologi
Rapport 2016:2

Per Sarnäs

Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning 2015

Innerstaden 1:14 – Stortorget, fornlämning 20

OFFENTLIG TOALETT

Malmö stad, Malmö kommun
Skåne län

Skånearkeologi

Per Sarnäs

Midgårdsgatan 3

216 19 Malmö

Tel: 0708-82 78 16

E-post: info@skanearkeologi.se

Webb: www.skanearkeologi.se

Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning 2015

Innerstaden 1:14 – Stortorget, fornlämning 20

Offentlig toalett

Malmö stad, Malmö kommun

Skåne län

Skånearkeologi

Rapport 2016:2

Författare: Per Sarnäs

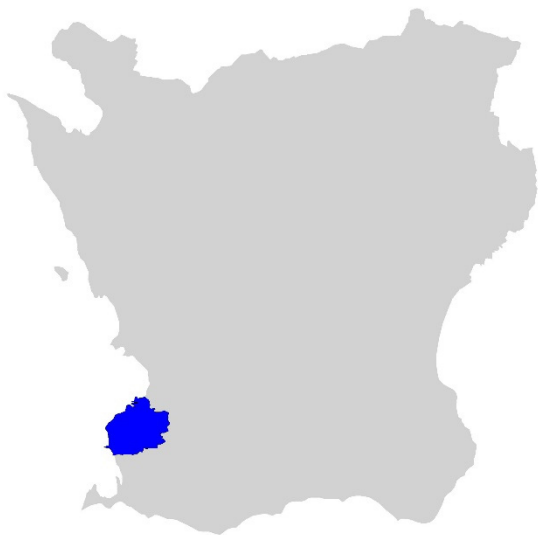
Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Schaktning för VA ledningar

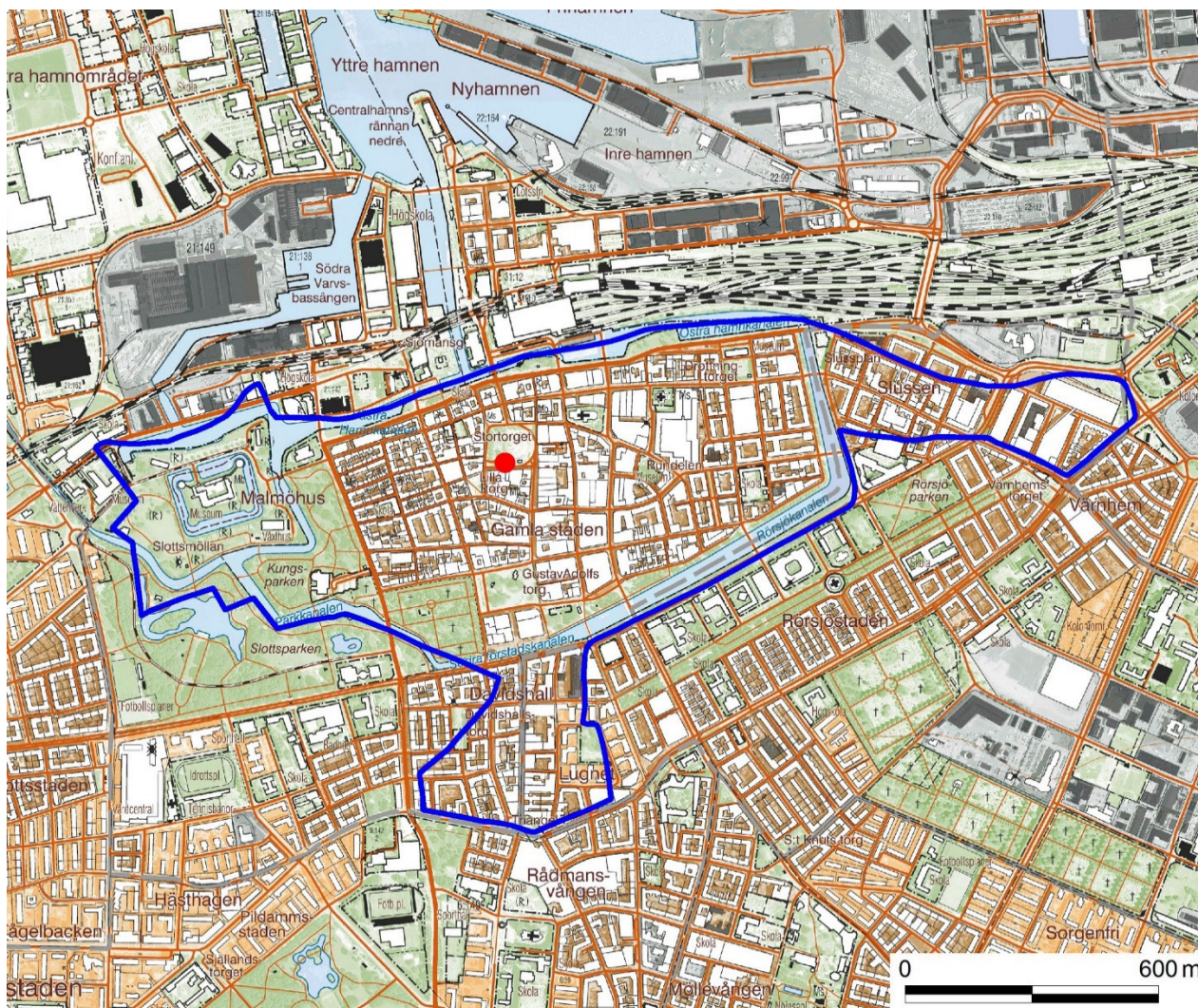
© Skånearkeologi 2016

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Undersökningsresultat	9
Schakt 1	10
VA-schakt	10
Elschakt	11
Schakt 2	11
Schakt 3	13
Fynd	13
Tolkning och källkritik	13
Utvärdering	15
Kommunikation	15
Referenser	16
Tekniska och administrativa uppgifter	18

Figur 1. Karta över Skåne med Malmö kommun markerat med blå färg.

Figur 2. Del av karta över centrala Malmö med fornlämning nr 20:1 markerat med blå linje och platsen för undersökningen med rött.

Sammanfattning

I samband med att Malmö stad uppförde en ny offentlig toalett i sydvästra delen av Stortorget framkom spår efter den bebyggelse som revs då Stortorget lades ut åren 1538–1545. I schaktet för den nya infarten framkom ett raseringslager, ett mindre parti kullersten samt ett hushörn bestående av en tegelmur i vinkel. I schaktet för själva toaletten framkom en kraftig husgrund med minst två skift stora gråstenar. Grunden utgör sannolikt resterna efter ett stort stenhus som troligen har haft en källare. I omedelbar anslutning till grunden låg resterna efter en mindre gata som har sträckt sig in till tomterna inne i kvarteret.

Framkomna fynd utgörs främst av yngre rödgods och någon skärva av vitgods. Schakten avsåktes med metalldetektor varvid det framkom två mynt från 1524 respektive 1622 och en muskötkula samt spik.

Inledning

Med anledning av att Malmö stad uppförde en ny offentlig toalett i sydvästra delen av Stortorget som ligger inom fornlämning nr 20, beslutade länsstyrelsen i Skåne om en arkeologisk undersökning i form av en schaktövervakning. Schaktarbetena genomfördes i två omgångar. Inledningsvis schaktades för en ny infart till parkeringen på Stortorget och sedan för själva toalettbyggnaden med anslutande ledningar.

Topografi och fornlämningsmiljö

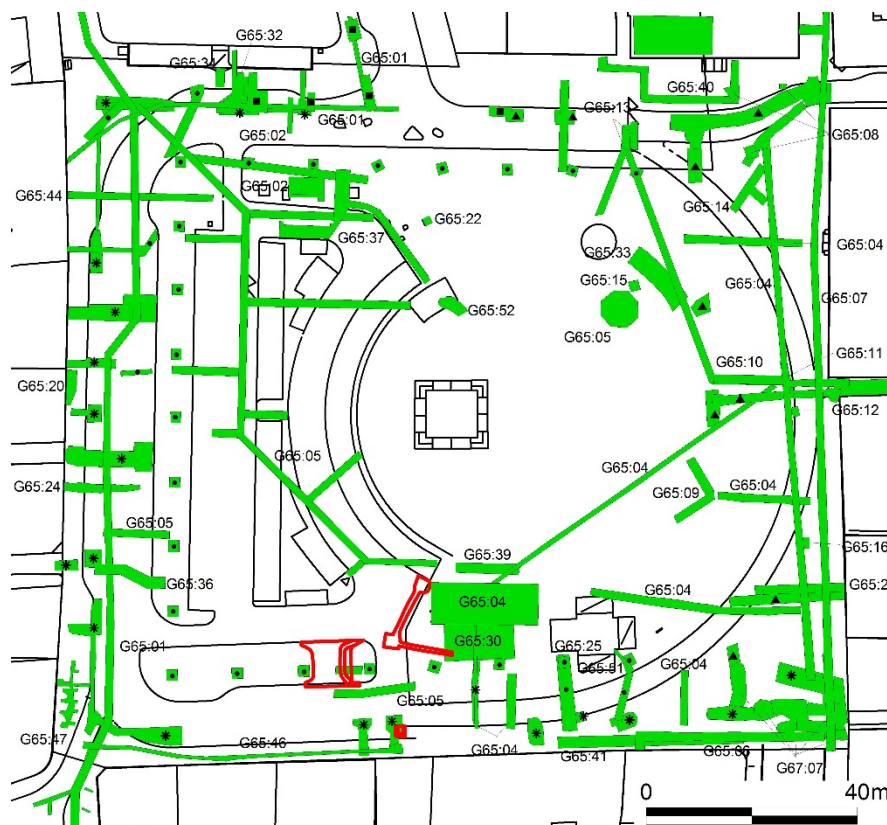
Åren 1538 till 1545 anlades Stortorget, och ett nytt rådhus uppfördes i dess nordöstra hörn. Dessförinnan fanns Helgeandsklostret, Rostockerköpmännens laghus och profana tomter i området. Kvarteren ramades in av gator såsom i norr Heligesthus Kirkestrede, i söder Kindheste strede, i väster Helligest strede och i öster föregångaren till Södergatan. I området för Helgeandsklostret, i den nordvästra delen av Stortorget, fanns även en kyrkogård. Gravar har dokumenterats inom stora delar av området kring Helgeandskapellet (Thomasson & Nilsson 2009; Rosborn 1984; Sarnäs 2014).

Helgeandshuset omnämns första gången år 1384. Till denna anläggning hörde en kyrka, vilken brann vid två tillfällen under början av 1400-talet. Ett nybygge igångsattes men fullbordades först i slutet av seklet på grund av pengabrist. Vid det laget hade anläggningen redan omvandlats till ett kloster och underställts Heligandsklostret i Köpenhamn år 1479 (Bager 1971). År 1510 omtalas ett kapell söder om koret.

De ursprungliga marknivåerna på det område som idag utgörs av Stortorget har varit tämligen skiftande (Rosborn 1984). I de nordvästra delarna finns bottensanden på ca 3 m ö.h., och ansluter till den flacka grusås som löper i öst-västlig riktning längs med strandlinjen. I de sydöstra delarna finns bottensanden på nivåer kring 1 m ö.h. Att döma av tidigare undersökningar är kulturlagren mellan 1,5 och 2 meter djupa. Tjockleken på de moderna bärlagren varierar mellan 0,5 och 1,5 meter.

Vid tidigare undersökningar har det kunnat påvisas komplicerade stratigrafiska sekvenser. I området har det dokumenterats välbevarade bebyggelselämningar med syllstenar, lergolv, utjämningslager, raseringslager etc. Stratigrafierna kompliceras av rivningsarbetena i samband med torgets anläggande på 1530-talet. Vissa murar har nedbrutits till den dåvarande befintliga marknivån, vilket lett till att tämligen höga partier av framförallt källarmurar lämnades kvar under mark. I en del fall har murar rivits ner till grunden och materialet tillvaratagits, vilket medfört att långa och djupa diken grävts längs med murarna före det att de tagits upp. Stora stenar till befästningsbyggena var en bristvara i Malmö. Därför började man gräva upp grundstenar på det nya torget redan 1588–1589 för uppförandet av

Figur 3. Karta över Stortorget med äldre undersökningar markerade med grön färg och undersökningens schakt markerade med röd färg. G65:xx refererar till Malmö museers arkivnumrering.

Österports rundel. Hela 1 000 lass stenar uppgrävdes på Stortorget. År 1591 fortsatte man gräva upp sten på Stortorget, nu för uppförandet av ett försvarsverk vid Söderport (Isberg 1923).

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

Under årens lopp har det gjorts åtskilliga arkeologiska iakttagelser med början i slutet av 1800-talet. Det har mestadels handlat om ledningsdraineringar. Samtliga undersökningar fram till 2008 finns redovisade i Stortorget i Malmö. *Pre-urbana aktiviteter, kvartersbebyggelse, klosterområde, gatunivåer och Torget* av Joakim Thomasson och Håkan Nilsson (Thomasson & Nilsson 2009). G65:xx hänför sig till Malmö Museers arkivnumrering.

Vid vattenledningsdrainering i torgets nordvästra del år 1913 framkom en källarmur och andra murrester samt ett antal gravar. Lämningarna tolkades som spår av Helgeandshuset/klostret (G65:01).

År 1937 gjordes dels en grävning för en transformatorstation på Stortorget. I transformatorstationens schakt påträffades en träkonstruktion, en bottenram av trä med en kullerstenssättning innanför. Kalling har tolkatstenssättningen som en del av ett källargolv, medan Sven Rosborn sätter lämningarna i samband med privetanläggningar (Rosborn odaterat; G65:02).

Under åren 1958–59 och 1962 utfördes flera större ledningsarbeten under övervakning av Carl Gustaf Lekholm (G065:03–07). I samband med anläggandet av en toalett upptogs ett nord-sydligt schakt i torgets södra del där en sylstensrad med samma sträckning som schaktet påträffades. Ett långt diagonalt schakt från toaletten till Kompanigatans mynning upptogs också och här observerades ett flertal byggnadslämningar. Tre stenrader med ungefärlig nord-sydlig sträckning och i nära anslutning till en av dem en del av ett tegelgolv. I nordöstra delen av Stortorget fick Lekholm möjligheten att dokumentera stadens vattenreservoar från 1500-talet (Lekholm 1963).

År 1978 undersöktes tre små schakt i nordvästra delen av Stortorget varvid påträffades kulturlager, sättsandslager och nedgrävningar för trävattenledningar (Reisnert 1978; G65:08).

Till följd av byten och renoveringar av vatten- och avloppsledningar i Stortorget östra delar utfördes år 1978 schaktningsövervakningar av totalt elva schakt (G65:09–16). Fem schakt berörde platsen för Rostockerköpmännens laghus. I dessa framkom

mestadels diffusa byggnadslämningar i form av bärlager och fragment av lergolv. I de norra delarna, i och i anslutning till Heligesthus kirkestrede, fanns kraftiga raseringslager med tegelskrot och annat byggnadsavfall. I de södra delarna av tomten påträffades bl.a. rester efter en kullerstensbelagd gårdsplan, samt syllstenar, golv och ugsfundament till en byggnad som legat ut mot Södergatan. I fyra schakt påträffades lämningar efter olika gatunivåer. Lämningarna består av sekvenser med bär- och sättsandslager (Thomasson & Nilsson 2009, s. 63ff).

Vid en undersökning 1981 belägen omedelbart intill en husfasad vid torgets västra sida dokumenterades östra schaktväggen i sektion. Längs norra delen av schaktet fanns en stenläggning och längre åt sydväst stenar som tolkades som en syllstensrad för en husgavel med medeltida datering. Stenläggningen tolkades som en gatunivå (Persson 1981; G65:20).

Två schakt grävdes vid torgets östra sida 1983. I ett av dem konstaterades flera medeltida gatunivåer, en belagd med knaddersten och två med kullersten (Rajala 1983; G65:21). En liten undersökning i norra delen av torget samma år framkom tre gravar (Wilhelmsson & Rajala 1983; G65:22).

Markarbeten spridda över stora delar av torgets yta utfördes 1984, dels lednings-schakt, dels gropar för trädplantering. I ett schakt i torgets sydöstra del konstaterades fyra bebyggelsenivåer daterade till perioden 1300–1500-tal. Till den yngsta bebyggelsen hörde en syllstensrad. I två av trädgroparna i torgets nordvästra del påträffades gravar och i en annan några större syllstenar. Ytterligare syllstenar framkom i ett schakt strax sydväst om de förra och ännu ett stycke västerut har en bit tegelmur dokumenterats i sektion. Syllstenarna har tolkats som ingående i Heligandsklostrets kyrka, medan murpartiet har antagits tillhöra någon annan byggnad. Slutligen påträffades i ett schakt längre norrut ett murparti med rester av ett valvanfang och två lergolv i anslutning härtil. Daterande keramikfynd indikerar att dessa lämningar är äldre än klostret och anses därför härröra från 1300-talets Helgeandshus (Thörn 1984; G65:23)

En undersökning 1986 vid torgets västra sida uppdagade en stenläggning, vilken tolkades som en medeltida gatubeläggning. Den ansågs ha utgjort en del av den nord-sydliga Helligest Strede. Längre österut i samma schakt fanns lämningar av ett lerkliningshus med stensatt golv, tolkat som existerande samtidigt med gatan, samt rester av en yngre byggnad i form av en nord-sydlig grundmur och ännu ett stensatt golv. Grundmuren antas ha ingått i husets gavel mot Helligest Strede (Persson 1986, G65:24).

I sydöstra delen av torget, i samband med en undersökning 1986, framkom strax i intill gatuköket en brunn som delvis undersöktes redan 1984 (G65:30) (Kling 1986; G65:25).

Ett stycke längre västerut genomfördes en mer omfattande arkeologisk undersökning i samband med anläggandet av en transformatorstation. De tydligaste bebyggelselämningarna dateras till 1400-tal och består dels av två syllstensrader, vilka är rester av en nord-sydlig byggnad och dels ett lergolv ca 6 m längre österut som hör till en annan byggnad med okänd utbredning. I området mellan byggnaderna utbreddes sig sättsand, här och där med rester av stenläggning. Denna yta antas ha varit stenlagd och eftersom den sammanfaller med en från skriftliga källor känd tomtgräns tolkas den som en gata. Såväl tidigare (1300-tal) som senare (1500-tal) bebyggelselämningar i form av lergolv finns också på samma plats, men deras begränsningar är oklara. Stora mängder slagg påträffades och smidesverksamhet anses kunna beläggas från 1300-talet och framåt. Det finns också skriftliga uppgifter från 1500-talet om att smeder bor i området (Thörn 1987; G65:30)

Vid antikvarisk kontroll för nedläggande av en ny vattenledning observerades år 1988 ett ca 1,5 meter långt parti av en tegelmur. Den tolkas som en del av samma mur som iakttogs redan 1913 (Thörn 1988; G65:32).

I nordöstra hörnet av Stortorget genomfördes en antikvarisk kontroll 1988. Framkomna lämningar i form av keramik, pottkakel, fönsterglas, kniv, läder m.m. härrör troligen från Rostockergårdens baksida (G65:33)

I de nordvästra delarna av torget utfördes en arkeologisk schaktövervakning år 1994. Då blottades ett stycke öst-västlig grundmur av natursten. I schaktets östra del låg ytterligare en stor grundsten omedelbart söder om de andra. På denna grundsten vilade ett murparti i tegel med avslutning åt väster, men med fortsättning in i schaktväggen åt öster (G65:34).

Inför ombyggnaden av en nätstation utfördes år 1995 ännu en schaktövervakning i de nordvästra delarna av torget. I den västra delen av schaktet påträffades resterna av en kraftig grundmur, samt längre österut fanns äldre byggnadslämningar (G65:37).

Samma år upptogs åtta schakt i Hamngatan och i Stortorget norra del med anledning av byte av vattenledningar. Utanför hotell Kramer framkom murrester av underliggande naturstenar och ett tegelmurverk med en igenmurad öppning på dessa. I de sydvästra delarna av torget påträffades år 1996 en grundmurad halvkällarbyggnad, samt öster om denna lämningar efter äldre byggnader och gårdsplaner. I samband med nedläggning av fjärrvärme utanför Residenset vid Stortorget nordöstra hörn påträffades rester av en konstruktion av sten och tegel, eventuellt lämningar efter en bod framför Gyllenpalmska palatset (Thomasson & Nilsson 2009, s. 92ff; G65:35).

Vid en mindre schaktningsövervakning 1996 framkom ett raseringslager i västra delen av Stortorget (Persson 1996; G65:36).

År 1999 upptogs några schakt i sydöstra delen av Stortorget och Södergatans norra del. I nuvarande Stortorget grävdes sammanlagt sex schakt, varvid påträffades spår av bebyggelse i form av golvlager, raseringslager m.m. De övriga schakten, undantaget nr 31, låg öster om de påträffade bebyggelsespåren. I dessa framkom flera äldre gatubeläggningar, samt vattenledningar. Det sammantagna intrycket av undersökningsresultaten är att Södergatan, fram till Stortorget utläggande under åren 1535–1542, fortsatt i nordsydlig riktning utmed den östra sidan av torget. Bebyggelsespår visar att platsen för torget fram till dess varit bebyggd kvartersmark. Undersökningsresultatet överensstämmer med tidigare iakttagelser att Södergatan ursprungligen har avslutats vid nuvarande Kyrkogatan (Heimer m.fl. 2007; G67:07).

I ett schakt söder om Residenset i nordöstra delen av Stortorget påträffades ett tegelfundament som tolkades som en trappa från 1700-talet (G65:40).

Under åren 2004 och 2005 följde Malmö Kulturmiljö VA-verkets modernisering av de äldre vattenledningssystemen på Stortorget. På Stortorget grävdes fyra större och två mindre schakt år 2004 (G65:42). En välbevarad källarmur, tre lerbottnar, rester av stenläggningar, en vattenledning av trä samt kulturlager kunde dokumenteras. Anläggningarna kunde dateras från ca 1200-tal (lerbottnar) till 13–1500-tal (murrester och stenläggningar). Arbetet år 2005 (G65:45) berörde enbart Stortorget och innefattade sammanlagt 16 schakt längs torgets norra, nordvästra och södra sida. Raseringslager, gravar, murrester och golvnivåer framkom samt även gatunivåer och kulturlagerrester. Anläggningarna daterades från ca 1300-tal (kulturlager, bebyggelserester, gravar och gatunivåer) till 1500-tal (kulturlager, grundmurar och gatunivåer) (Thomasson & Nilsson 2009, s. 18ff).

Vid schaktning för en gasledning längs med trottoaren i kvarteret Oscar söder om Stortorget påträffades endast en grundsten (Jönsson 2009a; G65:46)).

I sydvästra delen av Stortorget utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning år 2009 i samband med installation av gasolvärmare. Endast ett raserings- eller byggnationslager iakttogs (Jönsson 2010b; G65:47).

Inför en kommande omgestaltung av Stortorget genomfördes år 2009 en arkeologisk förundersökning i två etapper i form av provgropar och provborrningar. Totalt utfördes 10 provgropar och 12 provborrningar runt om på Stortorget. Provgroparna var generellt 1,4 x 0,6 m stora, medan provborrhålen enbart var 72 mm i diameter. Det kunde konstateras att 0,25–0,40 m under den nuvarande torgbeläggningen finns kulturlager från 15–1700-tal, där de yngsta kulturlagren sannolikt utgörs av raserings- och utfyllnadslager från 1500–1700-tal. Kulturlagren på Stortorget är inte omrörda och inte påförda under 1800-talet. Även provborrningarna på Stortorget påvisade kulturlager redan 0,25–0,40 m under dagens marknivå. Borrningarna visade att det finns mellan 1,0 och 2,5 m tjocka kulturlager på Stortorget. Ett intressant resultat var att borrningarna kunde påvisa tjocka torv- och gyttebildningar, i ett fall ända upp till 3,25 m tjocka, på ett flertal ställen på Stortorget. Detta tyder på tidigare vattensjuka områden. Vid borrningarna påträffades även bebyggelselämningar (Jönsson 2010; G65:48).

I samband med indragning av gas till gatuköket i sydöstra hörnet av Stortorget genomfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Gasledningen drogs större delen av sträckan med så kallad jordrakten men större schakt grävdes i början och i slutet. Invid gatuköket framkom kulturlager på ett djup av 0,8 m. Enstaka fynd av djurben och keramik (Sarnäs 2013; G65:51).

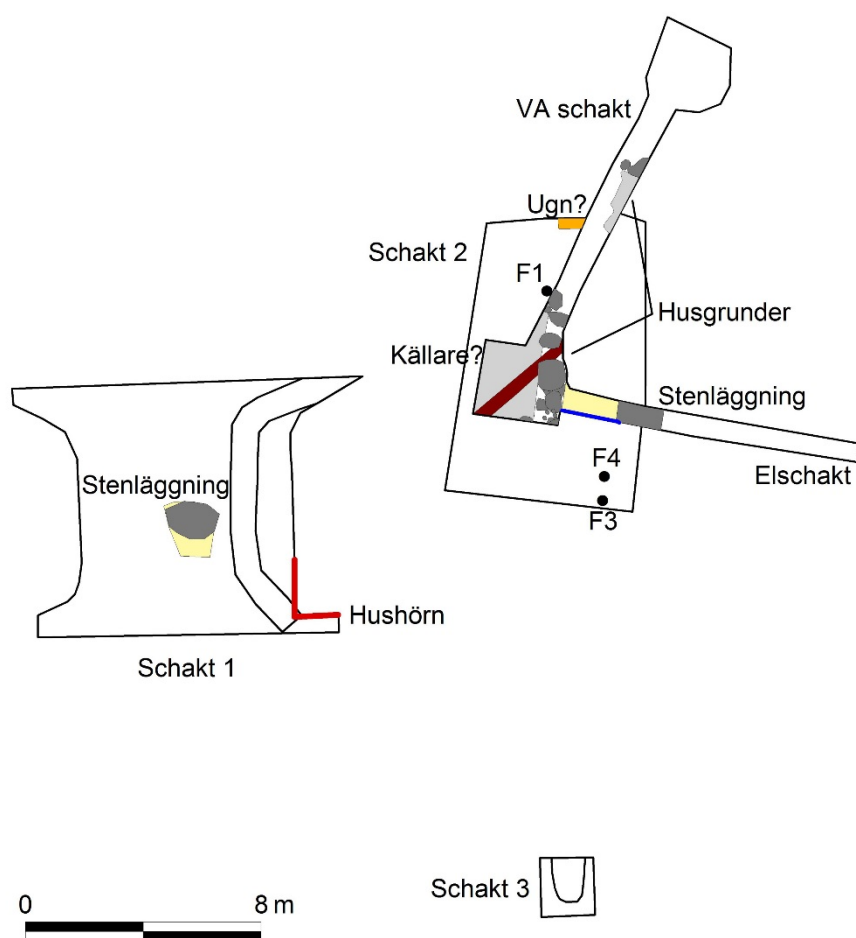
Vid en vattenläckas på Stortorget framkom delar av människoskelett i schaktmassorna. Ben från fyra individer påträffades. I fyllningen påträffades enstaka

fynd av rödgods och stengods. Under begravningslagret framkom ett torvigt våtmarkslager med rikligt med träspånor, bearbetat trä, bark och en bit rep eller tross (Sarnäs 2014; G65:52).

Tre undersökningar har inte resulterat i några arkeologiska iakttagelser, G65:39;41 och :44.

Undersökningsresultat

Sammanlagt schaktades en yta på 160 m² med varierande djup. Inmätningen genomfördes dels med Nätverks RTK, dels manuellt. Två stora träd innebar att endast de yttre delarna av schakten kunde mätas in med GPS. De inre delarna mättes sedan in manuellt utifrån inmätningpunkterna. Samtliga schakt avsöktes med metalldetektor. Utslag för järnföremål ignorerades mestadels.

Figur 4. Fotot visar stengrunden som framkom i VA-schaktet. Flera av tegelstenarna låg tillsammans som en omkullvält mur.

Figur 5. Schaktplan som visar läget för de olika schakten och framkomna strukturer och inmätta fynd (F1, F3, F4). Ljusgul färg markerar sättsand. Ljusgrått markerar lager med kalkbruk och tegel. Nedgrävningen för vattenledningen av trä går diagonalt genom schakt 2. Blått streck markerar den sektion som dokumenterades.

Figur 6. Hushörnet som framkom i sydöstra delen av schakt 1. Foto från söder.

Figur 7. Foto taget från öster över stenläggningen som framkom i Elschaktet och som troligen utgör resterna efter den gata som förbundit tomterna inne i kvarteret med Kindheste strede.

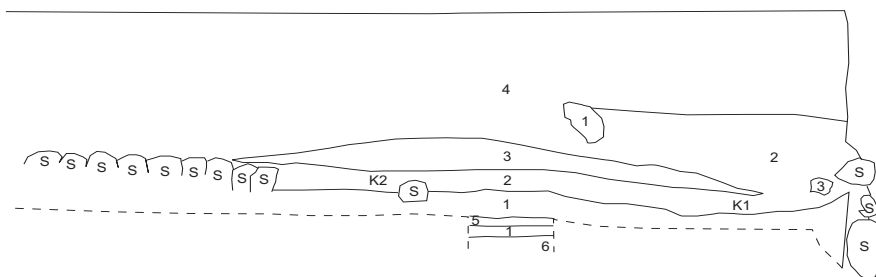
SCHAKT 1

Initialt schaktades för en ny infart till parkeringsplatsen på Stortorget (Schakt 1). Schaktet var ca 0,6 m djupt och i botten på schaktet framkom ett kraftigt raseringslager med tegelkross och kalkbruk. Mitt i schaktet framkom rester efter en stenläggning. I sydöstra hörnet av schaktet framkom ett hushörn bestående av en tegelmur i vinkel. I schaktet grävdes sedan ett mindre ledningsschakt varvid det kunde konstateras att det under raseringslagret finns ett kulturlager som föreföll relativt fyndtomt. Endast en del djurben påträffades. Schaktet avsöktes med metalldetektor varvid endast några få spikar påträffades.

VA-SCHAKT

Nästa schakt som upptogs var ett VA-schakt från den gamla toaletten fram till den nya. Schaktet var ca 1,4 m djupt i förhållande till markplan och 0,8–1 m brett. Närmast den gamla toaletten var massorna omrörda upptill 2 m från själva toaletten. Det var först i och med ledningsschaktet i sydvästlig riktning som intakta lager framkom. I VA-schaktet framkom en grundmur längs en sträcka av ca 2,5 m i nord-sydlig riktning. Muren bestod av både av gråsten och tegel samt kalkbruk. Över muren fanns ett sotigt och kolbemängt lager som eventuellt kan tyda på att huset har brunnit. I schaktet påträffades lösfynd av keramik bestående av yngre rödgods (bl.a. del av trefotsgryta och fat; MMA 108:10–13) samt en skärva vitgods (MMA 108:15). Fynden torde kunna dateras till 1500-tal. Några meter längre bort framkom nästa grundmur bestående av stora gråstenar i minst två skift som även denna sträckte sig i nord-sydlig riktning (se Schakt 2). Schaktet undersöktes med metalldetektor varvid endast spik och oidentifierade järnföremål påträffades.

Figur 8. Sektionsritning över stenläggningen. Längst till höger ses stengrunden i schakt 2. Det gick inte att se hela gränsen mellan L.2 och L.4. Skala 1:25.

Figur 9. Norra delen av den större stengrunden som började i VA-schaktet och fortsatte i schakt 2. Ovanpå stengrunden låg kalkbruk som troligen rasat ned när huset revs. I vänstra (västra) schaktväggen syns ett sot- och kollager som inte kunde iakttas i motstående schaktvägg.

Figur 10. En av de stora stenar som ingick i den större stengrunden hade en största diameter av 1,2 m.

ELSchAKT

För inkoppling av el drogs ett schakt i öst-västlig riktning med ett djup av ca 1,4 m och en bredd av ca 0,7 m. Ca 3,5 m öster om husgrunden framkom en stenläggning som var intakt längs en sträcka av 1,5 m varefter endast sättsanden återstod. Stenläggningen var välvd och hade en tydlig avslutning i öster med en rad av större stenar. Stenläggningen har troligen utgjort beläggning på en mindre gata/gränd eller en infart. En mindre provgröp grävdes för att avgöra om det förekom fler gatunivåer. Ca 0,15 m under stenläggningen framkom ytterligare ett sättsandslager. Två fynd av keramik påträffades i L.2, stratigrafiskt ovanför sättsanden. Fynden utgörs av yngre rödgods (MMA 108:1–2) (delar av trefotsgrutor) vilket kan ges en datering till 1400-tal eller yngre. Schaktet avsåktes med metalldetektor varvid inga fynd påträffades.

SchAKT 2

En större yta schaktades ned ca 0,6 m för själva toaletten (Schakt 2), vilket innebar att man schaktade ned till raseringslagret på samma sätt som Schakt 1. Centralt i schaktet

Figur 11. Ugnsbottnen i schakt 2. Fotot är taget från öster och visar den del av ugnen som skars av VA-schaktet

schaktades ytterligare 0,8 m på djupet för anslutning av VA. Fynd som framkom i denna djupare del har hänförs till stengrunden. Den större stengrunden som kunde följas längs en sträcka av 4,5 m varefter det verkade som den vek av västerut och bildade ett innerhorn i sydöstra hörnet av schakt 2. Innanför hörnet var massorna lösa och troligen rör det sig om en igenfylld källare. Intill stengrunden och i igenfyllnadsmassorna från källaren påträffades några keramikskärvor bestående av yngre rödgods (MMA 108:14), vitgods (MMA 108:15) och yngre svartgods (MMA 108:16). Skärvan av yngre svartgods har troligen följt med upp från djupare liggande lager den gång källaren grävdes, alternativt när man brutit upp grundstenar efter det att Stortorget var utlagt. Övrig keramik torde kunna dateras till 1500-tal. Nedgrävningen efter en trävattenledning i nordvästlig-sydöstlig riktning framkom också liksom fyndet av en muff av järn som användes för att koppla samman de urholkade trädstammarna. I norra kanten av schaktet framkom bränd lera, lera och sand som överlagrade en kolhorisont. Anläggningen var bara någon cm djup och hade en rektangulär form vilket dock kan vara en effekt av att den låg i schaktkanten och endast en del var framme. Vid framrensning av anläggningen påträffades några bitar yngre rödgods från mer än ett kärl (MMA108:18). Anläggningen kan ha varit en ugnsbotten. I schakt 2 påträffades en del lösfynd av keramik i form av yngre rödgods (MMA108:5–6 & 9), vitgods (MMA108:7–8) och en skärva yngre svartgods (MMA108:4). Förutom keramik framkom även ett bryne. Schaktet avsåktes med metalldetektor varvid påträffades en muskötkula (F4; MMA108:19) och två mynt samt en oidentifierad järnklump (F2, gallrad efter diskussion med konservator Thomas Lindell, Malmö museer) samt spik.

Figur 12. Till vänster visas de två mynten. De två översta bilderna visar söslingen från 1524. Inskriptionen på myntet ska troligen läsas FREDERICUS : DEI : Gracia : REX : DACIE och MONETA : NOva : MALMogensis 1524. De två undre bilderna visar 12 skillingen från 1622 på vilket står : Nor van Got Rex respektive Norvegi : vandalo : Gotorum. Foto: Thomas Lindell Malmö museer.

MMA 108	Typ	Material	Sakord	Övrigt	Fyndomst.	Antal	Vikt
:1	Yngre rödgods	Keramik	Trefotsgryta		K1 – sektion 1	2	131
:2	Yngre rödgods	Keramik	Trefotsgryta		K2 – sektion 1	1	6
:3			Bryne		Lösfynd – schakt 2	1	273
:4	Yngre svartgods	Keramik			Lösfynd – schakt 2	1	26
:5	Yngre rödgods	Keramik		Brun glasyr	Lösfynd – schakt 2	4	38
:6	Yngre rödgods	Keramik		Grön glasyr	Lösfynd – schakt 2	1	3
:7	Vitgods	Keramik		Gul glasyr	Lösfynd – schakt 2	1	8
:8	Vitgods	Keramik		Grön glasyr	Lösfynd – schakt 2	1	5
:9	Yngre rödgods	Keramik	Fat	Brun glasyr	Lösfynd – schakt 2	1	17
:10	Yngre rödgods	Keramik	Trefotsgryta	Grön glasyr	Lösfynd – VA-schakt	1	105
:11	Yngre rödgods	Keramik	Trefotsgryta	Brun glasyr	Lösfynd – VA-schakt	1	35
:12	Vitgods	Keramik	Fat	Gul glasyr	Lösfynd – VA-schakt	1	8
:13	Yngre rödgods	Keramik		Oglaserat	Lösfynd – VA-schakt	1	9
:14	Yngre rödgods	Keramik		Brun glasyr	Stengrunden	4	30
:15	Vitgods	Keramik		Grön glasyr	Stengrunden	1	2
:16	Yngre svartgods	Keramik			Stengrunden	1	8
:17	Yngre rödgods?	Keramik		Oglaserat	Stengrunden	1	45
:18	Yngre rödgods	Keramik		Brun glasyr	Ungnsbotten – schakt 2	7	50
:19		Bly	Muskötkula		F4	1	31
:20		Silver	Mynt		F3	1	1
:21		Silver	Mynt		F1	1	2

Tabell 1. Tabellen visar tillvaratagna fynd från undersökningen.

SCHAKT 3

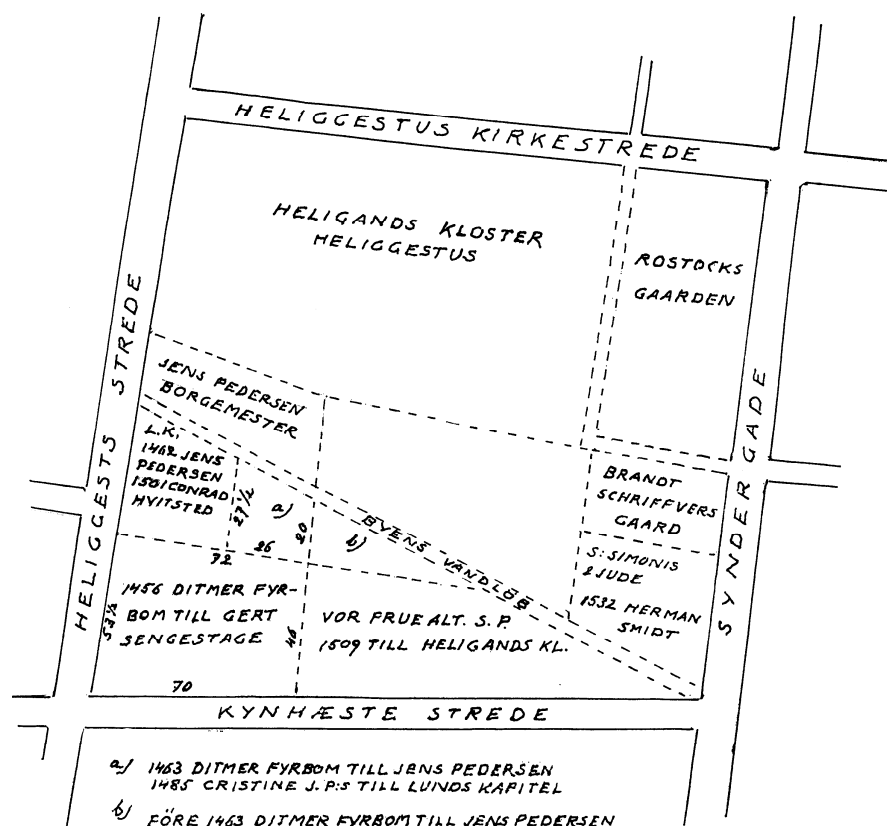
I det sydligaste schaktet (schakt 3) med schaktdjup från 0,6–1,2 m, strax norr om Kv. Oscar framkom endast moderna fyllnadsmassor.

FYND

Sammanlagt tillvaratogs 31 keramikskärvor med en vikt av 799 g. Keramikfynden domineras av yngre rödgods. Övriga fynd av keramik utgörs av 2 skärvor av vitgods och 2 skärvor yngre svartgods. Keramiken torde med undantag för skärvorna av yngre svartgods kunna dateras till 1500-talet. De två mynten har daterats till 1524 respektive 1622. Det äldsta myntet (F1) utgörs av en Sösling som har präglats under Fredrik I regentperiod (Galster 1959; Reisnert muntl.). Den typen av mynt slogs bl.a. i Malmö men det har inte gått att med säkerhet utläsa präglingsorten på myntet. Det är också oklart var i Malmö myntet i så fall kan ha slagits. Från början skedde präglingen på Malmöhus men överflyttas till Jörgen Kocks gård sannolikt någon gång mellan åren 1522 då han köper gården och 1526 då Malmöhus bildar ett län och i samband med detta påbörjas stora ombyggnader av Malmöhus (Tomner 1980; Reisnert 1997). Det andra myntet (F3) ärpräglat 1622 under Christian IV regentperiod och präglingen har troligen gjorts i Norge (Schou 1926; Reisnert muntl.).

Tolkning och källkritik

I det skriftliga källmaterialet saknas belägg för gator eller gränder i den södra delen av Stortorget. Av tomtindelningen att döma måste det dock ha funnits förbindelser in till tomterna inne i kvarteret. Vid undersökningen för transformatorstationen 1987 (G65:30) framkom sättsand och en del kullersten vilket tolkades som en 6 m bred gata. En alternativ tolkning är att stenläggningen som framkom 1987 istället var ett golv och att gatan/gränden in i kvarteret har legat där föreliggande undersöknings stenläggning framkom. Det innebär i så fall att gatan/gränden även utgjort en tomtgräns. Det finns två förslag på tomtindelning av dels Einar Bager, dels Sven Rosborn (Bager 1971; Rosborn 1988). Bagers tomtindelning bygger enbart på

Figur 13. Einar Baggers rekonstruktion av kvarterterets indelning utifrån skriftliga källor.

skriftliga urkunder och de måttuppgifter som förekommer i dessa medan Rosborn även använder sig av de arkeologiska resultaten. Av de två tolkningsförslagen passar Baggers resultat bäst med föreliggande undersökning. Det är möjligt att Rosborn i sin tolkning utgår från undersökningsresultaten från G65:30 och menar att tomtrånsen följt den gata man menade att man hade påträffat. Den stenslägning som påträffades 1987 (G65:30) var 6 bred vilket förefaller lite väl tilltaget för en enskild gata/gränd som bara har fungerat som förbindelse till några fastigheter. En bredd på 3,5 m är troligen mer rimlig vilket stöder hypotesen att föreliggande undersöknings stenslägning är den gata som lett in i kvarteret.

Det framkom 3 husgrunder vid undersökningen. Den första utgjordes av tegelmur som bildade ett ytterhörn. Muren kunde följas ett par meter norrut för att sedan fortsätta bakom schaktkanten i schakt 1. Carl Gustav Lekholm dokumenterade en grundmur bestående av gråsten i det schakt som kan ses inom schakt 1 på figur 3. Möjligen hör denna grundmur samman med den framkomna tegelmuren. Den andra husgrunden framkom i VA-schaktet som gick i nordost-sydvästlig riktning. Den husgrunden förefaller ha en riktning som inte följer kvarters- och tomtindelningen, men som sammanfaller med den östligaste husgrunden i 1986 års undersökning (Thörn 1986; G65:30). Tillhör de samma hus blir bredden ca 8,5–9 m. Ett sådant hus hade dock sträckt sig rakt över kullerstenen. Den tredje husgrunden framkom i södra delen av VA-schaktet och sträckte sig ca 4,5 m söderut och bestod av minst två skift stora grundstenar med diametrar på upp till 1,2 m. Grundmuren vek av mot väster och innanför hörnet var massorna, som i ytan utgjordes av kalkbruk och tegelkross, omrörda och lösa vilket kan betyda att det rörde sig om en igenfylld källare. Kullerstenen som påträffades i det öst-västliga schaktet sträckte sig ända fram till husgrunden och dessa bör därför ha funnits samtidigt.

En källkritisk faktor som påverkar tolkningsmöjligheterna är den stentåkt som förekommit dels i samband med att bebyggelsen revs inför anläggandet av Stortorget, dels att man har återkommit i ett par omgångar i slutet av 1500-talet för att ta upp ännu mer grundstenar.

Merparten av den tillvaratagna keramiken (yngre rödgods och vitgods) torde kunna dateras till perioden strax innan bebyggelsen rivs under första hälften av 1500-talet. Ett par skärivor yngre svartgods indikerar äldre underliggande lager. Det äldsta myntet är slaget 1524 och kan vara präglad i Malmö då den typen av mynt slogs i

Malmö på antingen Malmöhus eller på Jörgen Kocks gård i det intilliggande kvarteret Frans Suell. Det råder oklarhet om när myntslagningen flyttar från Malmöhus till Jörgen Kocks gård (Bager 1979; Tomner 1979; Galster 1959; Reisnert muntl.). Myntet har troligen tappats strax innan bebyggelsen revs. Det andra myntet har en yngre datering till 1622, dvs. nästan hundra år efter det att torget blev utlagt. Myntet har sannolikt tappats på Stortorget.

Utvärdering

Undersökningsresultaten visar att lämningarna under Stortorget är mycket välbevarade. Det har genomförts många undersökningar genom åren. De flesta har utgjorts av olika typer av smala ledningsschakt. Dokumentationsmöjligheterna och metoderna varierar kraftigt över tiden vilket försvårar tolkningar. Det saknas noggranna arkeologiska undersökningar av större ytor som man kan koppla resultaten från de mindre undersökningarna till.

Det mesta av framkomna lämningar ligger kvar. I den större grundmuren togs tre stora stenar bort i övrigt påverkades lager och anläggningar i ringa utsträckning.

Kommunikation

Undersökningsresultaten uppmärksammades vid två tillfällen i Martin Anderssons blogg Försvunna Malmö på Sydsvenska Dagbladets webbsida.

Referenser

Litteratur

- Bager, Einar 1971. Malmö byggnadshistoria till 1820. Bjurling, Oskar (red.), Malmö Stads Historia I. Malmö.
- Bager, E. 1980. Jörgen Kocks gård och dess ägare. I Jörgen Kocks gård i Malmö. Red: Andersson, H. & Rosborn, S. Elbogen nr 4. 1979.
- Galster, G. 1959. Coins and History. Selected Numismatic Essays.
- Heimer, O; Mårald, I, Sjöstrand, U; Thomasson, J. 2007. Det äldre gatunätet i Malmö. Dokumentation i samband med schaktningsövervakning i Södergatan, Skomakaregatan, Per Weijersgatan och Baltzarsgatan. Rapport över arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning 1999. Malmö museer. Enheten för Arkeologi rapport 2007:064.
- Isberg, Anders Ulrik J:r, 1923. Handbok med uppgifter och förklaringar till A.U. Isberg S:rs historiska karta över Malmö stad av år 1875. 2:a uppl. Malmö.
- Jönsson, L. 2009a. Nedläggning av gasledning inom RAÄ Malmö 20:1. Rapport över arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning 2009. Malmö museer, Arkeologienheten rapport 2009:025.
- Jönsson, L. 2009b. Öster om Kv. Lejonet. Nedläggning av gasledning inom Raä Malmö 20:1. Rapport över arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning 2009. Malmö museer, Arkeologienheten rapport 2009:026.
- Jönsson, L. 2010. Stortorget i Malmö. Provgropar och provborrningar inför omgestaltningen av Stortorget. Arkeologisk förundersökning 2009. Malmö museer, Arkeologienheten rapport 2010:003
- Lekholm, Carl Gustaf. 1963. Arkeologiska och byggnadshistoriska fältarbeten 1962. Malmö fornminnesförening. Årsskrift 1963. Ljungberg, Leif (red.).
- Reisnert, A. 1997. Malmö medeltida befästningar. Elbogen 1997. Malmö fornminnesförenings årskrift.
- Rosborn, S. 1984. Malmö. Den medeltida staden och dess omland. RAÄ/SHM Rapport Medeltidsstaden 67. Stockholm.
- Rosborn, Sven 1988. Helgeandshus och –kloster: spetälskehus och S:t Jörgenshospital. Skånska kloster. Skånes hembygdsförbunds årsbok 1987/88. Lund.
- Schou, H, H. 1926. Beskrivelse af Danske og Norske mønter. 1448–1814 og Danske mønter 1815–1923.
- Sarnäs, P. 2013. Innerstaden 1:14 – Stortorget. Gasledning. Rapport över arkeologisk förundersökning 2013. Skånearkeologi rapport nr 2013:3.
- Sarnäs, P. 2014. Innerstaden 1:14 – Stortorget & Gustav Adolfs torg. Rapport över arkeologisk förundersökning. Skånearkeologi rapport 2014:23.
- Thomasson, J. & Nilsson, H. 2009. Stortorget i Malmö. Preurbana aktiviteter, kvartersbebyggelse, klosterområde, gatunivåer och torget. Schaktningsövervakningar åren 1937 till 2005. Malmö museer, Arkeologienheten rapport nr 2009:028.
- Tomner, L. 1980. Borgmästare Jörgen Kock. . I Jörgen Kocks gård i Malmö. Red: Andersson, H. & Rosborn, S. Elbogen nr 4. 1979.

Opublicerat material

- Kling, J. 1986. Stortorget Malmö kommun. Antikvarisk kontroll 1986. Arkivrapport. MHM 6873 (G65:25).
- Persson, J. 1981. Arkivrapport. G65:20.
- Persson, J. 1986. Arkivrapport. Medeltida lämningar å Stortorget västra sida. MHM 6894 (G65:24).
- Rajala, E. 1983. Arkivrapport över arkeologisk undersökning. Stortorget östra sidan vid Fougstedtska gården. G65:21.
- Reisnert, A. 1978. Arkivrapport Malmö museer. Stortorget. G65:08.
- Rosborn, S. (odaterad). Malmö helgeandskloster, Stortorget. Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Otryckt rapport.
- Thörn, R. 1984. Delrapport nr 1. Antikvarisk kontroll och arkeologisk

utgrävning på Stortorget's södra sida. Arkivrapport. MHM6768 (G65:23a). Thörn, R. 1987. Stortorget. Arkeologisk undersökning 1986. Arkivrapport. MHM 6941 (G65:30).
Thörn, R. 1988. Stortorget. Antikvarisk kontroll 1988. Arkivrapport. MHM 7199 (G65:32).
Wilhelmsson, L. & Rajala, E. 1983. Arkivrapport över arkeologisk undersökning. Stortorget. G65:22.

Muntliga uppgifter

Anders Reisnert

Internetreferenser

<http://blogg.sydsvenskan.se/forsvunnamalmo/>

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer 431-17402-2015
Skånearkeologis diarienummer 201521
Inventarienummer MMA 108
Arkivnummer G65:53

Län Skåne
Kommun Malmö
Stad Malmö
Fastighet Innerstaden 1:14
RAÄ-nummer 20:1

Ekonomiska kartans blad 61D 6h SV
Koordinatsystem Sweref 99 TM
N koordinat 6164012
E koordinat 374009
M ö.h. 3,8-4

Fältarbetstid 2015-08-26-2015-09-28
Antal arbetsdagar 6
Antal arkeologtimmar 26

Undersökt yta 160 m²

Projektansvarig Per Sarnäs
Uppdragsgivare Gatukontoret, Malmö stad

Kostnader
Fältarbete: 16 900:-
Rapport: 11 700:-
Tryck: 1 000:-
Resor: 700:-
GPS: 950:-
Konservering: 3 000:-
Summa: 34 250:-